

1. Přednáška: teorie a praxe lidských práv

I. část přednášky

Výklad základních pojmů a problémů: lidská práva, právo na život.

Cílem přednášky bude ukázat

a) jaký význam je připisován lidským právům;

b) život jako právo: právo nad životem, právo na život, právo k životu;

A. Jaký význam mají lidská práva?

V odborné literatuře věnované lidským právům nepanuje názorová jednotna na to, co jsou lidská práva. Nacházíme zde různé definice, které můžeme rozlišit do tří skupin, které reprezentují zároveň tři různé myšlenkové a metodické přístupy.

1. skupinu reprezentuje následující způsoby:

- **Idea univerzálních lidských práv, tzn. že lidé jako lidé mají stejná základní práva je dnes samozřejmostí;**
- **Lidská práva jsou ty svobody a nároky, které mají být zaručeny každému člověku na světě;**

2. skupinou je konstatování, že

- **Na otázku lidských práv existuje řada názorů, jejich definování je velmi obtížné.**
- **Pojem lidských práv není jednoznačný, existuje řada jeho významů...**

3. skupinu charakterizuje např. tento názor:

- **Lidská práva jsou jen morální fikci, věřit v lidská práva je něco takového jako věřit v čarodějnice; dokazování jejich existence má stejnou povahu jako dokazování, že existují čarodějnice, každý takový důkaz ztroskotává. (americký etik A. Mac Intyre)**

Lidská práva nejsou ničím jiným jen sociálním konstruktem

(americký filosof R. Rorty)

Tyto tři přístupy reprezentují tři různé myšlenkové strategie a také můžeme mluvit o třech různých metodických přístupech, které se budeme teď snažit představit.

I. První způsob vymezení můžeme nazvat optimistickým, který vychází z představy, že lidská práva jsou faktem (samozřejmostí) a tento fakt chtějí popsat.

Myšlenková strategie tohoto hlediska je vedena většinou těmito otázkami:

a) Co je zdrojem ideje lidských práv?

Tato otázka vede k historicko kulturní analýze, kdy se sleduje vývoj pojetí přirozeného práva, jeho transformace na občanská práva, základní práva atd. ; vychází se z názoru, že každé kultuře jde o člověka, a že lidskoprávní program je projevem uvědomění dané kultury atd. . .

b) Jak se dělí tyto práva? Tato otázka vede ke strukturování lidských práva na různé skupiny, generace a tím se chce ukázat jaké sféry života člověka se týkají;

c) Proč tyto práva platí? Co je zdrojem jejich platnosti?

Tyto otázky se točí kolem toho jakou mají lidské práva povahu, dokazuje se jejich univerzální povaha; hledají se různé zdroje zdůvodnění jejich univerzálnosti – kategorický imperativ, (obecnost normy), zobecnění zájmů atd.;

Zkoumá se i jejich vztah ke spravedlnosti.

d) Jak mohou být zdůvodněna?

Tato otázka vede k konstrukcím obrazu člověka a z toho jsou odvozovány důvody- morální, přirozenoprávní, náboženské; ale zde se věnuje i pozornost otázkám procedury zdůvodňování- diskursivní, dohodou atd.

e) Jak jsou tyto práva prosazovány?

Tzn. jaká je jejich ochrana, jakou má podobu na úrovni státu, mezinárodní úrovni, jaké závazné dokumenty ji upravují na všech úrovních atd.; vede to k analýze ústavné ochrany, v současnosti také na evropské úrovni atd.

Zhodnocení:

Tento první přístup má analytickou povahu, tudíž je vystavěn na pozorování určitých vlastností, znaků, struktury, lidských práva; Jak jsme uvedli, lidská práva jsou pozorovány jako fakticita. Tento přístup může odhalit některé jejich nové souvislosti, může nám objasnit jejich vývoj a existenci, **proč jsou? Proč existují?**

Tento přístup má určité omezení, jeho hranice se projevuje tam, kdy jej začneme zkoumat z hlediska reálně fungujících společenských jevů a vztahů, které nabývají novou strukturu, jako příklad můžeme uvést otázku soužití různých etnických skupin; zde nám tento přístup umožní zdůvodnění práv menšin jako oprávněných práv vycházejících z jejich kulturní a etnické povahy, ale otázka jejich uskutečnění, tzn. jak fungují v reálném společenství je hranicí tohoto přístupu. Pokud by měla být tato otázka zodpovězena, tak se musí zvolit jiný přístup.

Např. když se hodnotí situace, zda čeští Romové jsou nebo nejsou diskriminováni, tak toto hledisko vede ke konstatování, že v naší společnosti mají garantována práva jako občané a tudíž nějaká diskriminace je jen důsledkem předsudku. Takže jako východisko se doporučuje lépe poznávat objekt diskriminace, tzn. romskou komunitu a tím odstraňovat předsudky, atd...;

Takže na tomto příkladu vidíme pěkně kde jsou hranice tohoto přístupu.

***Závěr: a) tento přístup je legitimním způsobem analýzy,
b) jeho omezení se projevuje při otázce uskutečňování práv, jejich realizaci***

c) udržuje napětí mezi teorií a praxí lidských práv a má se za to, že toto napětí je možné odstranit hlubším poznáním lidských práv;

d) absolutizace tohoto přístupu nese v sobě nebezpečí formalismu, vede to k tomu, že se produkují další a další teorii o jednotlivých otázkách, co je praxi vnímáno jako prázdné teoretizování, devalvace lidských práv jen na slogany atd...,

II. Druhý přístup k vymezení lidských práva bychom mohli nazvat skeptický. Tato skepse plyne z uvědomění, že jde o velmi komplexní problém, řadu složitých otázek atd.

Konstatování, že lidská práva jsou těžko definovatelná však neznamena rezignaci a jejich odmítnutí, ale je to výzva k jejich poznávání a vede to ke strategii tázání, která se týká vymezení jeho pojmu jeho sféry, tzn. toho, jaké mají strukturální vlastnosti, které tento pojem označuje.

Tato myšlenková strategie je často vedena otázkou: proč jsou lidská práva lidská a co jim dává tuto povahu.

Tuto strategii charakterizují pak tyto otázky:

- a) *Co jim dává jejich povahu jako lidských práv? Co jim dává právní charakter? Jsou lidská práva vůbec práva nebo jsou to jen apely, programy atd. Hledají se definice a pravidla jejich vymezení,*
- b) *Adresát: kdo je adresátem, jde o práva týkající se jen člověka, nebo můžeme pod nimi rozumět tím adresátem i stát?*
- c) *Nositel práv: kdo je nositele? Jedinec, nějaký kolektiv, etnikum, menšina*
- d) *Jaký je jejich obsah, hledají se nové obsahy tzv. ekologická práva, práva přírody, zvířat atd.*
- e) *Lidské povinnosti: v jakém vztahu jsou práva k povinnostem?*
- f) *Jaká instance má kompetenci k výkladu lidských práv?*

Zhodnocení:

Tento přístup je strukturálním a snaží se odhalit stěžejní výstavbové prvky pojmu lidská práva, tím se snaží vymezit jejich sféru, prostřednictvím specifických vlastností, které by je odlišili od jevů;

Ambicí tohoto přístupu na rozdíl od prvního není potvrzení jejich fakticity, existence, ale jejich významu, smyslu. Tento přístup staví na interpretaci významu lidských práv.

Nicméně jeho omezení se projevuje v tom, že význam (povaha) lidských práva odvozuje jen z jejich struktury; mohli bychom říct, že jim chce porozumět jen na základě jich samých; tzn. táže se kdo jsou adresáti, kdo jsou nositelé ale již se netáže na to, jakého jednání se dopouštějí, zda je nebo není uskutečněním určitého práva.

Příklad:

Opět bychom mohli uvést nedávné rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v záležitosti 18 romských dětí z Ostravska, které byly zařazeny do oddělených tříd. Ministerstvo školství a také Výbor pro lidská práva měl za to, že není nic lepšího pro tyto děti, než oddělená výuka atd, tímto způsobem interpretoval jejich právo k přístupu na vzdělání a tudíž v tom nespatořoval žádné porušení, dokonce se to interpretovalo jako zvýšená pozornost atd. Oponenti a také soud však v tom viděli diskriminaci a sice ve ztíženém včlenění dětí do společnosti- tento požadavek ale již znamená přistupovat k problému jinak a tázat se, jaké podmínky mechanismy, atd vedou k jejich uskutečňování atd. Takže zde opět narážíme na hranici tohoto přístupu, který jej činí formálním a paradoxně neodhaluje v plné šíři diskriminaci;

Negativa: Toto hledisko vede k ochranářské strategii, chránit nositele práv před jejich poškozením, tato ochrana má své meze a vyžaduje si kontrolu, zda jsou tyto práva uplatňovány, zda nedochází k diskriminaci apod.

Této strategii se vyčítá, že jejím důsledkem dochází ke vzniku různých vládních a nevládních institucí, organizací, které dohlížejí na ochranu a také kontrolu dodržování lidských práv. V této souvislosti se mluví o určité inflaci těchto organizací, protože jejich kvantita neodpovídá kvalitě, konstatuje se, že lidská práva jsou stále nedodržována, hledají se různé ochranářské strategie,

Zhrnutí: *a) strukturální přístup je legitimním přístupem, který se hodí k vymezení sféry lidských práva, jejich strukturálních prvků, vlastností atd , co vede k porozumění významu atd...*

b) vede k ochranářské strategii, všechny mechanismy a prostředky se zaměřují na ochranu lidských práv jako hodnoty;

c) hranice a slabina tohoto přístupu je dána tím, že vede jen k otázce prosazování lidských práv ale již nedává odpovědi na otázku podmínek a možností jejich uskutečnění.

3. Třetí přístup

- odmítání lidská práva úplně nebo jej zpochybňují jako dané objektivní hodnoty

Podle Rortyho:

a) lidská práva jsou prázdná slova, která nic neoznačují, za nimi se nic nenachází; kritizuje lidskoprávní věty - „lidská práva jsou nescizitelná“ to je stejný slogan jako pojem „podřízení se Boží vůli“; oba pojmy mluví o nepodmíněnosti, danosti a vlastně tím říkají asi toto, „že stojím zde, protože nemohu jinak“

b) tím zpochybňuje otázku zda mají lidé práva? Odmítá jejich definování jako základní morální vlastnosti člověka, to je přístup, který se zabývá vývojem morálního poznání, ale jde o to, abychom lidská práva zkoumali jako sociální praxi;

c) Rorty je stoupenec pragmatismu a tudíž, se domnívá, že bychom se neměli ptát zda práva jsou objektivní nebo univerzální, ale zda naše jednání vede k takovým vztahům jako je solidarita, vzájemná pomoc.

d) Rorty dělá závěr, že lidská práva nejsou ideje, hodnoty, ale sociální konstrukt. Co to znamená?

Sociální konstrukce znamená, že o světě, který nás obklopuje se dovídáme na základě jazyka, takže fakticita to, co se jeví jako skutečné tak o tom se můžeme přesvědčit jen na základě používání jazyka; Jazyk konstruuje skutečnost, naše slova informují o nějakých jevech, vlastnostech, naše věty o nějakých vztazích atd. Pokud je něco sociálním konstruktem, tak to znamená, že existence tohoto problému závisí jen od určitých situací, které si vyžadují abychom je považovali za lidskoprávní. Prostě to není univerzální téma, protože ani není nic, co by bylo takovým pevným pojítkem, protože není žádná podstata. Rorty odmítá za takové pojítko považovat lidskost a říká, zda není lepší minimalizovat jeden malý rozdíl mezi muslimy a křesťany v nějaké vesnici v Bosně a tím postupně rozšiřovat společné vztahy než se snažit spojovat lidi na základě nějaké velké ideje.

Nemusíme s Rortym souhlasit ve všem, nicméně může být určitým impulsem pro formulování třetí pozice, kterou můžeme nazvat pragmatickou;

Z hlediska této pozice se budeme tázat

- a) jak je možné uskutečnění lidských práva, za jakých podmínek je to možné
- b) uskutečnění lidských práv je chápáno jako proces, který má svojí genezi, vývojové etapy
- c) toto vývojové hledisko nám umožní ukázat jaké funkce lidská práva v životě lidského společenství plní